

Плюта К.
студентка III курсу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права ТНЕУ
Ментух Н. Ф.

ПОНЯТТЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Незважаючи на інтенсивний та прогресивний розвиток законодавства, що регулює діяльність суб'єктів господарювання, системність змін у реалізації наданих їм можливостей може бути досягнута лише за умови забезпечення ефективного захисту прав суб'єктів господарювання, який вбачається в розширенні засадничих положень щодо форм, засобів та способів врегулювання господарських спорів.

Відповідно до ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [1]. На виконання цієї вимоги, згідно зі ст. 20 Господарського Кодексу України, кожний суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів шляхами, визначеними нормами чинного законодавства [2].

Питання захисту права є складовою загального (більш ширшого) поняття охорони, яке поряд із захистом права містить також і механізми його реалізації та способи запобігання можливим порушенням. Різниця між поняттям охорони та захисту права яскраво простежується в тому, що охорона права насамперед направлена на гарантування підстав набуття цивільних та господарських прав (оберігає законний інтерес), тоді як під захистом права розуміють конкретні дії, спрямовані на поновлення порушеного чи оскарженого права [3, с. 171].

Т. Лісніча, у своїй роботі зазначає, що захист прав суб'єктів господарювання можна визначити як комплекс дій правового характеру, які застосовуються в разі порушення, невизнання, оспорювання прав суб'єкта господарювання, або з інших, визначених законом підстав, спрямованих на недопущення порушення, або відновлення порушеного права, а також забезпечення дотримання інтересів суб'єкта господарювання [4, с. 6-7]. Тобто, під правом на захист потрібно розуміти передбачену законодавством можливість суб'єкта для відновлення порушеного права самостійно застосовувати дозволені законом юридичні засоби впливу на порушника або звернутися до відповідного юрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до певної поведінки.

Інші дослідники [4, с. 170; 5, с. 106] розглядають право на захист як невід'ємну частину самого суб'єктивного права. Вважаємо дану позицію більш прийнятною, оскільки порушення основного суб'єктивного права і призводить до виникнення способів захисту.

Ефективність захисту прав суб'єктів господарювання від порушень залежать від форм та способів захисту, якими користуються при реалізації такого захисту.

Щодо форм захисту прав суб'єктів господарювання потрібно зазначити, що у науковій літературі виділяють юрисдикційну та неюрисдикційну форми захисту. Перша передбачає захист прав і законних інтересів державними або уповноваженими державою органами. Друга — захист прав і законних інтересів особою самостійно без звернення до компетентних органів. Юрисдикційна форма захисту означає, що права можуть захищатися в судовому або адміністративному порядку. Потрібно погодитися з тим, що дана форма захисту є спрямована на вирішення правового спору у встановленому законом порядку уповноваженими органами, наділеними правом винесення обов'язкового для сторін рішення. Неюрисдикційна форма захисту має місце у разі, коли суб'єкт підприємницької діяльності самостійно використовує надані йому законом або передбачені договором засоби правового захисту, одним із різновидів такої форми є самозахист права.

Як зазначається в літературі, самозахистом є «застосування особою засобів протидії, які не суперечать закону та моральним засадам суспільства» [6, с.236].

Способами ж захисту прав прийнято називати встановлені законом або договором матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення порушених прав і вплив на правопорушника. Інакше кажучи, способом захисту господарських прав є конкретні правові важелі – дії та прийоми, за допомогою яких можливо захистити свої права [4, с.170].

У частині 2 ст. 20 Господарського кодексу визначається право кожного суб'єкта господарювання та споживача на захист прав і законних інтересів, а також формулюються способи захисту прав та законних інтересів зазначених суб'єктів. З огляду на це, слід зауважити, що право кожного суб'єкта господарювання та споживача на захист своїх прав і законних інтересів є загальним і може бути використано названою категорією суб'єктів незалежно від того, чи передбачено це спеціальним нормативно-правовим актом, яким врегульовано відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією такого права чи законного інтересу [7].

Основними способами захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів є наступні:

- визнання наявності або відсутності прав;
- визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемлюють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом;
- відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання;
- припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення;
- присудження до виконання обов'язку в натурі;
- відшкодування збитків;
- застосування штрафних санкцій;
- застосування оперативно-господарських санкцій;
- застосування адміністративно-господарських санкцій;
- установлення, зміни і припинення господарських правовідносин;
- іншими способами, передбаченими законом [2].

Більше того, у ст. 147 ГК України зазначено: 1) майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом; 2) вилучення державою у суб'єкта господарювання його майна допускається не інакше як у випадках, на підставах і в порядку, передбачених законом; 3) збитки, завдані суб'єкту господарювання порушенням його майнових прав громадянами чи юридичними особами, а також органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, відшкодовуються йому відповідно до закону; 4) право власності та інші майнові права суб'єкта господарювання захищаються у спосіб, зазначений у ст. 20 ГК [2]. Наведений перелік способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів не є вичерпним, а тому захист прав може здійснюватися за допомогою інших способів, передбачених законодавством.

Основним законом України у сфері господарювання - Господарським кодексом, а саме статтю 47, встановлено гарантії прав для підприємців [2].

Гарантії держави щодо захисту прав суб'єктів господарювання можна розділити на загальні та майнові. Загальні полягають у тому, що держава гарантує суб'єктам господарювання, незалежно від обраних ними організаційно-правових форм господарської діяльності і форм власності, однакові права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних і інших ресурсів. Майнові гарантії прав підприємств і інших суб'єктів, що хазяюють, полягають у тому, що держава шляхом прийняття відповідного законодавства, створення спеціальних структур гарантує недоторканність їхнього майна і забезпечує захист права власності (ст. 13 Конституції України).

Варто зазначити, що у своїй науковій роботі Б. Дерев'янка поділяє гарантії на організаційні, майнові та соціальні. Він вважає, що організаційні гарантії передбачають, що держава гарантує усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права та рівні можливості для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Під поняття майнових гарантій автор розуміє, ті гарантії, які передбачають, що держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Щодо соціальних гарантій у науковій роботі вказано, що ця група гарантій передбачає, що підприємець або громадянин, який працює у підприємця по найму, у передбачених законом випадках може бути залучено до виконання в робочий час державних або громадських обов'язків, з відшкодуванням підприємцю відповідних збитків органом, який приймає таке рішення[8, с. 8-9].

Отже, підсумовуючи варто зазначити, що захист прав та охоронюваних законом інтересів є процедурою, яка визначена господарським законодавством та особливості здійснення якої обумовлені особливостями та специфікою здійснення саме господарської діяльності. З вище зазначеного можна виділити такі ознаки захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання. Так, ознаками захисту прав суб'єктів господарювання є: ціль захисту - відновлення порушеного права, забезпеченість захисту вповноваженими державними органами, а також закріплення в законодавстві способів захисту, що дозволяють досягти зазначеної мети.

Таким чином, захист прав є невід'ємним правом кожного суб'єкта господарювання і являє собою систему заходів, які здійснюються відповідно до закону та спрямовані на запобігання та усунення загроз порушених прав.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 254к . С. 76.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. №18 (№19-20, № 21-22). С.144.
3. Легенченко М.О. Поняття охорони і захисту права та їх співвідношення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридичні науки. 2014. Випуск 6-1. Т.1 С. 169-172.
4. Лісніча Т.В. Особливості господарсько-правового захисту прав суб'єктів господарювання. Часопис з юридичних наук. С. 1-8. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1685/1429>
5. Грибанов В.П. Осуществление и защита гражданских прав. В.П. Грибанов. М.: «Статут». 2000. С. 399.
6. Ляшевська Л.І. Підстави та умови виникнення відповідальності за заподіяння шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1106, вип. 17. С. 235-240. (Серія : Право).
7. Прокопенко В.В . Науково-практичний коментар Господарського кодексу України від 23.06. 2014р. URL:<http://jurists.org.ua/commercial-law/4863-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-20-gospodarskogo-kodeksu-ukrayini.html>
8. Дерев'янка Б.В., Туркот О.А. Захист прав суб'єктів господарювання. Навчальний посібник. 152 с. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/7002/1/Derevyanko%2C%20Turkot__2019.pdf